

Mr. sc. Nadina Grebović-Lendo

Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo

Biblioteka Univerziteta u Sarajevu / University of Sarajevo Library

nadina.grebovic-lendo@ff.unsa.ba

Vahid Piralić

Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo

Filozofski fakultet, Biblioteka / Faculty of Philosophy, Library

vahid.piralic@ff.unsa.ba

UDK 004.738.5:655.41(497.6 Sarajevo)

Stručni članak

OTVORENI PRISTUP NAUČNIM INFORMACIJAMA¹

OPEN ACCESS TO SCIENTIFIC INFORMATION²

Sažetak

Otvoreni pristup podrazumijeva diseminacija naučnih informacija na internetu koje su besplatne krajnjem korisniku. Misija visokoškolskih i univerzitetskih biblioteka jeste povezivanje ljudi i informacija, a ciljevi otvorenog pristupa pomažu bibliotekarima da korisnicima brže odgovaraju na informacijske upite. U ovom radu predstavljeni su osnovni pojmovi otvorenog pristupa s naglaskom na kreiranje časopisa u otvorenom pristupu kroz deset koraka. Također, u radu je predstavljen i portal otvoreni pristup na Univerzitetu u Sarajevu.

Ključne riječi: *otvoreni pristup, naučne informacije, časopisi u otvorenom pristupu, biblioteke, bibliotekari*

Summary

Open access implies the idea of scientific information dissemination over the Internet that is free to the end user. The higher education and university libraries' mission is to connect people and information, and the goals of open access help librarians respond to users' information queries more quickly. This paper presents the basic concepts of open access with an emphasis on creating an open access journal through ten steps. The open access portal at the University of Sarajevo is also presented within the paper, as well.

Keywords: *open access, scientific information, open access journals, libraries, librarians*

¹ Ovaj tekst predstavlja prilagođeno izlaganje na Okruglom stolu **Visokoškolske biblioteke i otvorena nauka** koje je održano 15. 05. 2023. godine u Rektoratu Univerziteta u Sarajevu

² This paper is adapted presentation delivered at the Round table **High Education Institutions' Libraries and Open Science** held at the University of Sarajevo Rectorate on 15/5/2023

Uvod

Otvoreni pristup Piter Suber naziva „revolucijom pristupa“. (Suber, 2016, 9) Da je riječ o revoluciji govore brojne studije, članci i knjige napisane od 2002. godine na ovamo. Stoga bi najjednostavnija definicija otvorenog pristupa glasila da je riječ o nakani da se naučne informacije učine dostupnim korisnicima na internetu bez naplate i ograničenja.

Među institucijama i organizacijama koje podržavaju otvoreni pristup nalaze se: Međunarodna federacija bibliotečkih udruženja i institucija (IFLA), Koalicija za naučno izdavaštvo i akademske resurse (SPARC®), Udruženje univerzitetskih i istraživačkih biblioteka (ACRL), Međunarodni konzorcij za unapređenje naučnih publikacija (ICAAP), Udruženje naučnih izdavača i profesionalnih društava (ALPSP) te Svjetska zdravstvena organizacija (WHO). (Kwasik i Fulda, 2005)

Početak otvorenog pristupa vezuje se za tri dokumenta nastala 2002. i 2003. godine. Riječ je o Budimpeštanskoj inicijativi za otvoreni pristup (2002)³, Izjavi o izdavaštvu otvorenog pristupa iz Betezde (2003)⁴ i Berlinskoj deklaraciji (2003)⁵. Analizirajući sadržaje ovih dokumenata, P. Suber zaključuje da sva tri dokumenta dozvoljavaju jedno ograničenje slobode korisniku, a to je obaveza navođenja izvora i autora rada. (2016, 14)

Otvoreni pristup razlikuje tzv. zlatni i zeleni put. Zeleni put znači samoarhiviranje u čijem procesu autor odabire repozitorij koji dozvoljava ovakav način arhiviranja. Zlatni put podrazumijeva da autor može ili ne mora platiti troškove obrade članka koji u konačnici treba biti besplatan za krajnjeg korisnika tj. čitaoca.

Govoreći o tome šta nije otvoreni pristup, P. Suber ističe:

„1. OA nije pokušaj da se zaobiđe recenziranje (...) 2. OA nije pokušaj da se reformiše, naruši ili odstrani kopirajt. (...) 3. OA nije pokušaj da se autori koji zarađuju od tantijema liše prihoda. (...) 4. OA nije pokušaj da se pokrene realnost troškova. (...) 5. OA nije pokušaj da se umanje prava autora na njegovo delo. (...) 6. OA nije pokušaj da se umanje akademske slobode. (...) 7. OA nije pokušaj da se oslabe pravila protiv plagijatorstva. (...) 8. OA nije pokušaj da se kazne ili omalovaže konvencionalni izdavači. (...) 9. OA ne nameće bojkot bilo koje literature ili izdavača. (...) 10. Suština OA nije

³ Vidi više na: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/>

⁴ Vidi više na: <http://www.ugr.es/~afporcel/bethesda.pdf>

⁵ Vidi više na: <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>

omogućavanje pristupa običnim čitaocima. (...) 11. Konačno, OA nije univerzalni pristup.“ (2016, 24–29)

Čitajući gore istaknute Suberove kategorije zapravo možemo iščitati i cjelokupnu polemiku akademskih krugova oko različitih nedoumica vezanih za otvoreni pristup. Neke od njih su još uvijek aktualne iako je prošlo više od dvije decenije od pojave termina.

O otvorenom pristupu u kontekstu bosanskohercegovačke nauke govori se već duži period. Međutim, možemo kazati da je tema otvorenog pristupa aktualizirana zadnjih godina donošenjem novih zakona u visokom obrazovanju, ali i intezivnom radu na indeksiranju naučnih časopisa.

Univerziteti i biblioteke kao zagovornici otvorenog pristupa uglavnom su fokusirani na časopise u otvorenom pristupu i repozitorije. Univerzitet u Sarajevu proteklih je godina intezivno radio na razvoju izdavačkih politika kada su u pitanju časopisi u otvorenom pristupu, a koje publikuju članice Univerziteta. Tome u prilog ide istraživanje provedeno na Univerzitetu u Sarajevu, koje je realizirano „metodom analize sadržaja mrežnih stranica. Analiza je rađena u drugoj sedmici januara 2022. godine, te su evidentirana ukupno 32 aktivna časopisa u otvorenom pristupu koje objavljuju organizacione jedinice UNSA.“ (Hajdarpašić i Dizdar, 2023, 498)

Aktivnosti Biblioteke Univerziteta u Sarajevu također su bile usmjerene na razvoj izdavačkih politika časopisa u otvorenom pristupu i to kroz organizaciju edukacija koju su tematski obuhvatale sve segmente izdavačkih procesa. Također, važno je napomenuti da je savjetodavna uloga Biblioteke Univerziteta u Sarajevu prepoznata od strane izdavačkih tijela.

„U planiranju izdavaštva naučnih informacija u otvorenom pristupu, kao segmenta otvorene nauke, a koji zahtijeva kontinuirana ulaganja u infrastrukturu, visokoškolske biblioteke treba prepoznati kao neizostavne partnere koji mogu dati svoj doprinos povećanju vidljivosti naučne produkcije na međunarodnom nivou, razvoju strategija i politika oko otvorenog pristupa i otvorene nauke na visokoškolskim institucijama.“ (Hajdarpašić i Dizdar, 2023, 501)

Kao rezultat aktivnosti praćenja naučne produkcije u otvorenom pristupu na Univerzitetu u Sarajevu nastao je i Registar serijskih publikacija u otvorenom pristupu.

Važno je istaknuti da je u procesu uspostavljanja i repozitorij Univerziteta u Sarajevu pod nazivom „Otvoreni repozitorij teza ORTEZ“. Riječ je o univerzitetskom repozitoriju naučnih i obrazovnih sadržaja sa skupom servisa za pohranjivanje, čuvanje, pretraživanje i distribuciju. Repozitorij se trenutno nalazi u fazi implementacije.

Deset koraka do časopisa u otvorenom pristupu

Tradicionalni model izdavaštva i izdavaštva u otvorenom pristupu prolazi iste procese izdavanja. Hanna Kwasik i Pauline O. Fulda u članku „Open Access and Scholarly Communication: A Selection of Key Web Sites“ predstavile su sličnosti i razlike ova dva modela. (Slika 1)

Tradicionalni model			Otvoreni pristup
Autor / Istraživač			Autor / Istraživač
Predaja rukopisa			Predaja rukopisa
Recenzijski postupak			Recenzijski postupak
Objavljivanje (plaća izdavač)			Objavljivanje (plaća autor)
Copyright (nosilac izdavač)			Copyright (nosilac autor)
Arhiviranje (papirno i digitalno)			Arhiviranje (digitalno)
Diseminacija publikacije			Diseminacija publikacije
Online pristup uz naplatu	Online pristup uz institucijsku pretplatu	Dostavljanje publikacije uz naplatu	Otvoren online pristup publikaciji bez naplate

Slika 1: Sličnosti i razlike tradicionalnog modela izdavaštva i izdavaštva u otvorenom pristupu

Preuzeto, prevedeno i prilagođeno sa engleskog jezika sa: <http://www.istl.org/05-summer/internet.html> (Pristupljeno: 15. 8. 2023)

Primijetiti ćete da su razlike uglavnom uočene u dijelu kada počinje objavljivanje rukopisa. Neovisno o modelu, važno je unaprijed odrediti korake koji će pomoći upravljačkim tijelima u izdavaštvu da kreiraju siguran prostor djelovanja kako za sebe tako i za autore/istraživače. Za biblioteke i krajnje korisnike najvažnijim se čini posljednji korak, a to je diseminacija publikacije.

Prvi časopis koji je prihvatio model otvorenog pristupa objavljen je 1987. godine pod nazivom „New Horizons in Adult Education and Human Resource Development“ i distribuiran putem mailing lista. (Kurelović, 2017, 23)

Ako govorimo o kreiranju časopisa u otvorenom pristupu, put nastanka časopisa možemo predstaviti u deset koraka i to:

1. Definirati fokus i područje djelovanja, etički kodeks, recenzijski postupak, naknade za obradu i objavljivanje, politiku plagijarizma, učestalost izlaženja časopisa, politiku otvorenog pristupa, upute za autore i recenzente
2. Definirati upravljačka tijela časopisa
3. Obezbijediti međunarodne standardizirane identifikatore za publikacije
4. Obezbijediti hosting i instalaciju Open Journal Systema
5. Odrediti osobu/tim za održavanje Open Journal Systema (ažuriranje novih verzija sistema, održavanje platforme, unos podataka i sl.)
6. Definirati kategorizaciju radova
7. Odrediti licencu za otvoreni pristup
8. Definirati unos metapodataka za članke
9. Planirati proces indeksiranja časopisa u relevantnim bazama podataka
10. Započeti proces trajnog arhiviranja časopisa

Najvažniji korak u kreiranju časopisa u otvorenom pristupu je definiranje fokusa i područja djelovanja, etičkog kodeksa, recenzijskog postupka, naknade za obradu i objavljivanje, politike plagijarizma, učestalosti izlaženja časopisa, politike otvorenog pristupa te uputa za autore i recenzente. Ovaj korak daje smjernice na koji način će se časopis razvijati, a upravljačkom tijelu časopisa pomaže u razvijanju politike časopisa. Recenzijski postupak treba biti jasno predložen na način da autor nema nedoumica prilikom prijave rada. Također, mora biti opisan proces dvostruke slijepe recenzije i način postupanja sa člankom u slučaju detekcije plagijarizma prije i nakon objavljivanja.

Drugi korak je definiranje upravljačkih tijela. Časopisi moraju imati glavnog i odgovornog urednika i članove redakcije koji će ne samo učestvovati u kreiranju politike časopisa i procesima objavljivanja članaka već biti i prepoznatljiva imena u naučnim oblastima koje časopis pokriva. U ovom koraku važno je da se izdavač rukovodi smjericama i preporukama COPE-a (Committee on Publication Ethics) čiji je zadatak obrazovanje i podrška urednicima, izdavačima, univerzitetima, i drugim tijelima koja su uključena u izdavačku djelatnost.⁶

Međunarodni standardizirani identifikator za publikacije su ISSN (International Standard Serial Number / Međunarodni standardni broj za serijske publikacije) broj i DOI (Digital Object Identifier / Elektronski

⁶ Vidi više: <https://publicationethics.org/about/our-organisation>

identifikator digitalne publikacije) predstavljaju treći korak u kreiranju časopisa u otvorenom pristupu i čine časopis vidljivim korisnicima. Ove identifikatore dodjeljuju nacionalni centri⁷ za ISSN i DOI, obično smješteni u nacionalnim bibliotekama što je i slučaj u Bosni i Hercegovini. Nepostojanje ISSN broja za časopise u otvorenom pristupu obično se pripisuje neznanju izdavača o postojanju ISSN broja za elektronske časopise što je bio i slučaj s pojedinim časopisima Univerziteta u Sarajevu. „Istraživanje koje je provela Dizdar 2019. godine pokazalo je da u grupaciji društvenih nauka od osam časopisa, pet ima online ISSN, da u grupaciji humanističkih nauka od devet časopisa, samo četiri časopisa imaju online ISSN. U grupaciji prirodno-matematičkih i biotehničkih četiri časopisa imaju online ISSN broj, u medicinskim naukama svih pet časopisa imaju online ISSN broj, a u grupaciji umjetnosti jedini časopis ima online ISSN broj.“ (Hajdarpašić i Dizdar, 2023, 500)

Četvrti korak obuhvata izbor sistema za upravljanje časopisima. Postoje različiti sistemi u otvorenom kodu koji mogu koristiti izdavači. Instalacija Open Journal System-a pokazala se vrlo efikasnom kada su u pitanju naučni časopisi u otvorenom pristupu. Trenutno ovaj sistem koristi više od 30.000 časopisa u svijetu.⁸ Open Journal System je sistem za upravljanje časopisima u otvorenom pristupu i važi za najjednostavniji sistem koji osim što je u otvorenom kodu omogućava korištenje osobama s minimalnim informatičkim kompetencijama i vještinama. Za univerzitetske časopise važno je hosting i domenu vezati za jedinstvenu informaciono-komunikacionu strukturu univerziteta. Nakon ovog koraka slijedi i određivanje osoba/tima za održavanje Open Journal Systema (ažuriranje novih verzija sistema, održavanje platforme, unos podataka i sl.). Osim urednika i redakcije, članovi tima trebaju biti bibliotekari i informatičari.

Jasno definirana kategorizacija članaka u časopisima određuje i prefiks časopisa, naučni ili stručni. Uobičajna kategorizacija za naučne časopise, npr: izvorni naučni članak, pregledni naučni članak, studija, prethodno priopćenje i sl. Pri tome, redakcije trebaju voditi računa o tome da naučni časopisi trebaju imati minimalno 60 posto procenata naučnih radova. „Članke najčešće pregledavaju dva do tri recenzenta. Na temelju prijedloga recenzenta urednik ili uredništvo odlučuju o kategorizaciji rada.“ (Hebrang Grgić, 2004, 80)

Autorska prava u otvorenom pristupu najčešće se definiraju licencama. „Najpoznatija inicijativa koja podržava otvoreni pristup, ali dopušta autorima

⁷ Vidi više: <https://nub.ba/>

⁸ Vidi više: <https://pkp.sfu.ca/software/ojs/>

da sami odrede razinu zaštite svojih djela jest Creative Commons.“⁹ (Mučnjak, 2011, 143)

Osmi korak vraća nas u polje djelovanja bibliotekara – informacijskih stručnjaka. Metapodaci za članke moraju biti jednaki za sve članke. Osnovni set metapodataka podrazumijeva: autora, afilijaciju, naslov, sažetak i ključne riječi.

Deveti korak mora obuhvatiti široko sliku časopisa i biti jasno u korelaciji sa misijom i vizijom časopisa. Proces indeksiranja časopisa u relevantnim bazama podataka podrazumijeva informiranost upravljačkih tijela časopisa o kriterijima koje propisuju određene baze podataka. Kriteriji će pomoći upravljačkim tijelima da oblikuju politiku časopisa na način da ona bude zanimljiva i bazama podataka relevantnim za fokus i područje djelovanja časopisa.

Deseti, finalni korak implicira trajno arhiviranje časopisa. Ovaj korak pomaže da zapis o postojanju časopisa ostane u slučaju njegove nedostupnosti u budućnosti, bilo da je uvjetovana prestankom izlaženja ili tehničkim problemima. Postoje komercijalni i nekomercijalni sistemi za trajno arhiviranje. Projekat LOCKSS pod pokroviteljstvom Univerziteta Stanford je peer-to-peer mreža koja razvija i podržava sistem otvorenog koda koji omogućava bibliotekama da prikupljaju, čuvaju i pružaju korisnicima pristup materijalima objavljenim na webu. LOCKSS je kao dodatak integriran i u Open Journal System pa je time i njegova primjena jednostavnija.

Interesovanje za časopise u otvorenom pristupu je i dalje u porastu. P. Suber primjećuje: „Oni koji žele da žive u svetu gde je sve recenzirana literatura iz časopisa slobodno dostupna onlajn postaju sve brojniji i uskoro će biti na odlučujućim pozicijama na univerzitetima, u bibliotekama, u učenim društvima, izdavačkim kućama, finansijskim telima i vladama. Smena generacija je na strani OA.“ (2016, 156)

Međutim, ne smijemo zaboraviti na tzv. predatorske izdavače i časopise koji ostvaruju profit od potencijalnih autora naplaćujući objavljivanje radova u časopisima koji ne zadovoljavaju kriterije za naučne časopise.¹⁰ Liste predatorskih izdavača i časopisa kao što je lista američkog bibliotekara Jeffreya Bealla pomažu autorima/istraživačima da ne pristanu na sumnjive izdavačke ponude.

⁹ Vidi više: <https://creativecommons.org/>

¹⁰ Vidi više: https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2019-10/PREDATORSKI_%C4%8Dasopisi%20-%20informacija.pdf

Portal otvoreni pristup na Univerzitetu u Sarajevu

Provođenjem aktivnosti Biblioteke Univerziteta u Sarajevu, a u segmentu poticanja korištenja i davanja otvorenog pristupa korisnicima kreiran je i portal otvoreni pristup na Univerzitetu u Sarajevu. (Slika 2)

Otvoreni pristup na Univerzitetu u Sarajevu

Type your search term here.

O NAMA UNIVERZITETSKA E-IZDANJA REGISTAR SERIJSKIH E-PUBLIKACIJA ČASOPIS PREGLED

O nama

Biblioteka Univerziteta u Sarajevu je podorganizaciona jedinica Univerziteta čija djelatnost pruža podršku nastavnom i naučnom procesu na Univerzitetu i centar je bibliotečko-informacionog sistema Univerziteta kojim se koordinira i funkcionalno povezuje Biblioteka Univerziteta sa bibliotekama članica Univerziteta.

Biblioteka Univerziteta u Sarajevu pokrenula je inicijativu za uspostavljanje portala o otvorenom pristupu na Univerzitetu u Sarajevu. Portal objedinjuje više mrežnih mjesta na kojima se nalaze naučni sadržaji koje publikuju članice, pridružene članice i nastavno-naučne baze Univerziteta u Sarajevu. Univerzitetske i visokoškolske biblioteke podržavaju otvoreni pristup nauci. Otvoreni pristup, podrazumijeva diseminaciju naučnih informacija na internetu koje su besplatne krajnjem korisniku, tj. istraživaču i široj javnosti. Misija biblioteke je povezivanje ljudi i informacija, a ciljevi otvorenog pristupa pomažu bibliotekarima da korisnicima brže odgovaraju na informacijske upite. Sadržaji dostupni na ovom portalu poštuju politiku otvorenog pristupa i promoviraju nekomercijalni pristup naučnoj produkciji Univerziteta u Sarajevu.

Vizija Biblioteke Univerziteta u Sarajevu je postati prepoznatljivi centar bibliotečko-informacionih usluga namjenjen student(ca)ma, nastavnom osoblju Univerziteta u Sarajevu, široj akademskoj zajednici i javnosti. Kako bi mogla otvoriti svoju misiju i učiniti viziju izvedivom, Biblioteka Univerziteta u Sarajevu nastojat će izvršavati zadatke vezane za upravljanje zbirkama (centralno smještenima ili distribuiranim na sadašnjim lokacijama univerzitetskih punopravnih i pridruženih članica), baze podataka, digitalni repozitorij i druge bibliotečko-informacione usluge. Nastojat će osigurati usluge koje podržavaju obrazovanje studenata, uključujući programe informacijske i medijske osiemenosti, naučni

pretraga unpaywall.

Korisni linkovi

- [Unpaywall](#) - naučni članci u otvorenom pristupu
- [DOAJ](#) - direktorij časopisa u otvorenom pristupu
- [DOAB](#) - direktorij knjiga u otvorenom pristupu
- [OpenDOAR](#) - direktorij repozitorija u otvorenom pristupu

Predavanje „Elektrons...“

Slika 2

Učešće bibliotekara u promociji otvorenog pristupa je od koristi jer bibliotekari prikupljaju, vrednuju i pohranjuju informacije, obučeni su da pružaju podršku u organizaciji informacija. „Bibliotekari su podržali otvoreni pristup potpisivanjem inicijativa i peticija. Poučili su nastavno osoblje i administratore o razvojnom okruženju naučne komunikacije. Biblioteke su se udružile sa nastavnim osobljem i menadžerima istraživanja radi uspostavljanja otvorenih repozitorijuma, kako bi se nastavnom osoblju i studentima omogućilo da tamo pohranjuju rezultate svojih istraživanja. Bibliotekari su podržali uređivanje i razmenu istraživačkih podataka. Pomogli su izdavačima stručne literature u objavljivanju časopisa i knjiga o otvorenom pristupu i saradivali su sa nastavnim osobljem u stvaranju pristupačnih obrazovnih izvora putem kojih se obezbeđuje kvalitet digitalnog sadržaja, njegova ponovna upotreba i razmena. Otvoreni pristup je, na taj način, izmenio profil akademskih i istraživačkih biblioteka.” (IFLA, 2011, 2)

Portal otvoreni pristup na Univerzitetu u Sarajevu objedinjuje više mrežnih mjesta na kojima se nalaze naučni sadržaji članica, pridruženih članica i nastavno-naučnih baza Univerziteta u Sarajevu. Na portalu je dostupan Registar serijskih publikacija u otvorenom pristupu, časopis Pregled i univerzitetska izdanja u otvorenom pristupu. Univerzitetska izdanja raspoređena su u tri edicije: univerzitetska izdanja, posebna izdanja i projektne publikacije.

Portal je dostupan na <https://otvorenipristup.unsa.ba/> i polazna je tačka svakog studenta i istraživača jer osim pomenutih mrežnih mjesta nudi i naučne informacije drugih izdavača koje su u otvorenom pristupu. Na početnoj stranici portala integrirana je tražilica Unpaywall servisa koju BiH koristi posredstvom sistema COBISS (Kooperativni online bibliografski sistem i servisi). Baza podataka Unpaywall sadrži više desetina miliona naučnih članaka u slobodnom pristupu s kompletnim tekstom. Sadržaji u otvorenom pristupu preuzimaju se iz baza više od 50.000 izdavača i repozitorija.

Među korisnim linkovima istaknuti su: DOAJ (Directory of Open Access Journals), DOAB (Directory of Open Access Books) i OpenDOAR (Directory of Open Access Repositories).

Zaključak

U ovom radu predstavljeni su osnovni pojmovi otvorenog pristupa u kontekstu potreba univerziteta. Poseban akcenat stavljen je na kreiranje časopisa u otvorenom pristupu jer je riječ o aktualnoj temi koja dobija na značaju u akademskim krugovima na Univerzitetu u Sarajevu. Predstavili smo uspostavljanje portala otvorenog pristupa na Univerzitetu u Sarajevu koji je nastao kao produkt aktivnosti i napora Biblioteke Univerziteta u Sarajevu u promociji otvorenog pristupa. Zaključujemo da je promocija otvorenog pristupa i kreiranje portala koji ga promoviraju od važnosti za vidljivost naučne produkcije Univerziteta u Sarajevu. Uloga bibliotekara u promociji i podizanju vidljivosti univerziteta tek postaje prepoznatljiva kao važna od strane menadžmenta Univerziteta. Sigurno je da će se u budućnosti bibliotekari morati dodatno educirati u području otvorenog pristupa kako bi mogli efikasno odgovoriti na izazove koje su pred nama.

Literatura

1. About COPE. *COPE: Committee on Publication Ethics.*, 2023. Dostupno na: <https://publicationethics.org/about/our-organisation>
2. *Bethesda Statement on Open Access Publishing.*, 2003. Dostupno na: <http://www.ugr.es/~afporcel/bethesda.pdf>
3. *Budapest Open Access Initiative.* 2002. Dostupno na: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/>
4. *Creative Commons.*, 2023. Dostupno na: <https://creativecommons.org/>
5. Hajdarpašić, L., & Dizdar, S., 2023. *Uloga visokoškolskih biblioteka u otvorenoj nauci.* U: *Pregled: časopis za društvena Pitanja*, (1), 491–503. Dostupno na: <https://doi.org/10.48052/19865244.2023.1.491>
6. Hebrang Grgić, I., 2004. *Kontrola kvalitete znanstvenih članaka objavljenih u elektroničkoj sredini.* U: *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 47 (1-2), 78-86.
7. *Iflina izjava o otvorenom pristupu (razjašnjavaње Iflinog stava i strategije).*, 2011. Dostupno na: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/2038/1/ifla-statement-on-open-access-sr.pdf>
8. Krelja Kurelović, E., 2017. *Prihvatanje otvorenog pristupa znanstvenim informacijama i obrazovnim sadržajima u hrvatskoj akademskoj zajednici* (Doktorski rad).
9. Kwasik, H., & Fulda, P. O., 2005. *Open Access and Scholarly Communication: A Selection of Key Web Sites.* U: *Issues in Science and Technology Librarianship.* DOI:10.5062/F4Q52MK5
10. *Max Planck Open Access.*, 2003. Dostupno na: <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>
11. Mučnjak, D., 2011. *Creative Commons: kreativni oblik zaštite autorskih prava.* U: *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 54 (4), 161-188. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/80047>
12. *Open Journal Systems (OJS) - Software - Public Knowledge Project.*, 2023. Dostupno na: <https://pkp.sfu.ca/software/ojs/>
13. Suber, P., 2016. *Otvoreni pristup.* Beograd: Clio.